

Н. М. КУЦМУС

ГІПЕРІНСТИТУЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Визначено елементи гіперінституційного середовища подолання гендерної нерівності в країнах, що розвиваються. Встановлені стратегічні напрями та пріоритети діяльності міжнародних організацій щодо усунення дискримінації сільських жінок. Обґрунтовано напрями імплементації гендерного підходу у розвиток сільської місцевості країн, що розвиваються.

Определены элементы гиперинституциональной среды преодоления гендерного неравенства в развивающихся странах. Установлены стратегические направления и приоритеты деятельности международных организаций по устранению дискриминации сельских женщин. Обоснованы направления имплементации гендерного подхода в развитие сельской местности развивающихся стран.

The elements of hyperinstitutional environment of gender inequality overcoming in developing countries are defined. The strategic directions and priorities of international organizations concerning elimination of discrimination against rural women are determined. The ways to implement gender approach into rural areas development in developing countries are proved.

Ключові слова: гендер, гендерна нерівність, сільський розвиток, гіперінституційне середовище.

Постановка проблеми. Економіка країн, що розвиваються, високою мірою залежна від сільського господарства, ключову роль у виробничих процесах в якому відіграють жінки. Незважаючи на це, існуюча нерівність між чоловіками та жінками стримує повноцінне використання потенціалу останніх щодо отримання доходу, загрожує продовольчій безпеці, сповільнює економічний ріст та прогрес у сільському господарстві. Такій ситуації сприяє як сформоване інституційне середовище, яке на мікро-, мезо- та макро- рівнях своєї структури підтримує обмеження жінок в освіті, правах власності та контролі над ресурсами, так і укорінені ідеї щодо гендерних функцій представниць жіночої статі, які лімітують їх права щодо всебічної участі в процесах прийняття рішень, а також соціальному та економічному розвитку.

Акцентуація уваги на проблемах суспільно-економічних можливостей сільських жінок, та, як наслідок, відчутний вплив на вирішення гендерних проблем сільської місцевості країн, що розвиваються, відбувається завдяки міжнародним організаціям, що утворюють гіперінституційне середовище подолання гендерної нерівності. Стратегічні напрями діяльності та гендерні пріоритети міжнародних організацій, прогресивність використовуваних методів та інструментів нівелювання проявів нерівності між чоловіками та жінками забезпечують відчутні результати, а отже, становлять науковий та практичний інтерес з точки зору формування гендерно орієнтованої економічної політики, в тому числі, політики сільського розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на зазначене, науково-прикладна проблема впливу інституційного середовища на існування та перспективи подолання гендерної нерівності визначається у якості ключової в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, теоретико-методологічні засади дослідження інституціональної економічної теорії базуються на працях А. Ананьїна, У. Берга, Т. Веблена, В. Гейця, А. Гриценка, Д. Норта, Дж. Серла, О. Уільямсона та ін. Особливості розвитку сільських територій, реалізації багатофункціональної моделі сільського господарства, становлення політики сільського розвитку викладені в дослідженнях О. Бородіної, А. Вайєса, П. Готліба, Г. Гріна, С. Деллера, Т. Зінчук, Дж. Кромартє, Б. Ліу, Д. Маркуїлера, Т. Осташко, В. Петрікова, І. Прокопи, Л. Хантера, В. Юрчишин та інших вчених. Низка

наукових розробок зосередилася на дослідженні гендерної складової розвитку сільської місцевості та інституційне забезпечення даного процесу (Аларкон Д., Анкер Дж., Анрікез Г., Бовуар С., Бок Б., Брайтон В., Деджі О., Делі К., Кіммел М., Колінз Дж., Літл Дж., Лорейн С., Міллер К., Разаві С., Тейлор Ч., Хартл М., Чадороу Н.).

Постановка завдання. Зважаючи на викладене, завданнями дослідження є оцінка впливу елементів гіперінституційного середовища на суспільно-економічні взаємовідносини представників обох соціальних статей у науково-теоретичному та практичному розумінні, детальне вивчення гендерних пріоритетів та функціональних особливостей їх діяльності в контексті формування стратегії вирішення проблеми гендерної нерівності в країнах, що розвиваються.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасне інституційне середовище, вибудоване внаслідок соціально-економічних трансформацій на світовому рівні, в країнах, що розвиваються, нездатне забезпечити оперативне вирішення проблеми дискримінації жінок. Причиною цього слід вважати неможливість швидкої інституційної динаміки, тобто заміни діючих формальних та неформальних інститутів на нові, гарантуючі рівність прав і можливостей представникам обох статей у нормативно-правовому та етичному розумінні. Відчутний поступ у цьому напрямі спостерігається завдяки елементам гіперінституційного середовища, які координують процес вирішення проблеми гендерної нерівності на міжнародному рівні.

Однією зі складових гіперінституційного середовища подолання гендерної нерівності в країнах, що розвиваються, виступає Міжнародний фонд розвитку сільського господарства (IFAD), що є спеціалізованою агенцією ООН, яка була створена у 1977 р. як міжнародна фінансова інституція, що функціонує на проектній основі [1, с. 4]. Це означає, що реалізація місії фонду – сприяння бідним людям у подоланні бідності – відбувається завдяки фінансовій та технічній підтримці проектів, спрямованих на розвиток економіки сільської місцевості країн, що розвиваються. Фокусування фонду на сільських територіях країн, що розвиваються, пов'язане з тим, що на них проживає близько 75% найбіднішого населення світу, життєдіяльність якого залежить виключно від сільського господарства.

Ключовою ціллю діяльності фонду на період 2011-2015 рр. визначено сприяння бідним людям у забезпеченні їх продовольчої безпеки, підвищенні доходів та посиленні стійкості до умов соціально-економічного середовища. Частиною стратегії діяльності IFAD у коротко- та довгостроковій перспективі правомірно визначити як просування рівності чоловіків і жінок у процесі розвитку завдяки посиленню гендерних аспектів у проектах сільського розвитку в країнах Центральної Америки, Панамі, Мексиці та ін. Загальним принципом гендерного підходу в проектах IFAD є гарантування, що сільські жінки та чоловіки приймають участь у проектах сільського розвитку та використовують їх результати на рівних умовах через створення гендерно чутливого середовища та застосування відповідних інструментів та процедур [4]. Реалізація даного принципу на практиці базується на специфічних об'єктах та елементах стратегії діяльності IFAD, пов'язаної з імплементацією гендерного підходу (рис. 1).

Важливими умовами реалізації елементів стратегії діяльності IFAD у гендерній площині є. *по-перше*, суворий відбір кадрів щодо ставлення до проблем гендерної рівності; *по-друге*, включення спеціалістів з гендерних питань до структури управління проектами; *по-третє*, аналіз гендерних індикаторів ефективності проектів; *по-четверте*, формування робочих звітів щодо реалізації проектів з обов'язковим виокремленням гендерних аспектів, *по-п'яте*, формування та чітке дотримання оперативних бюджетів.

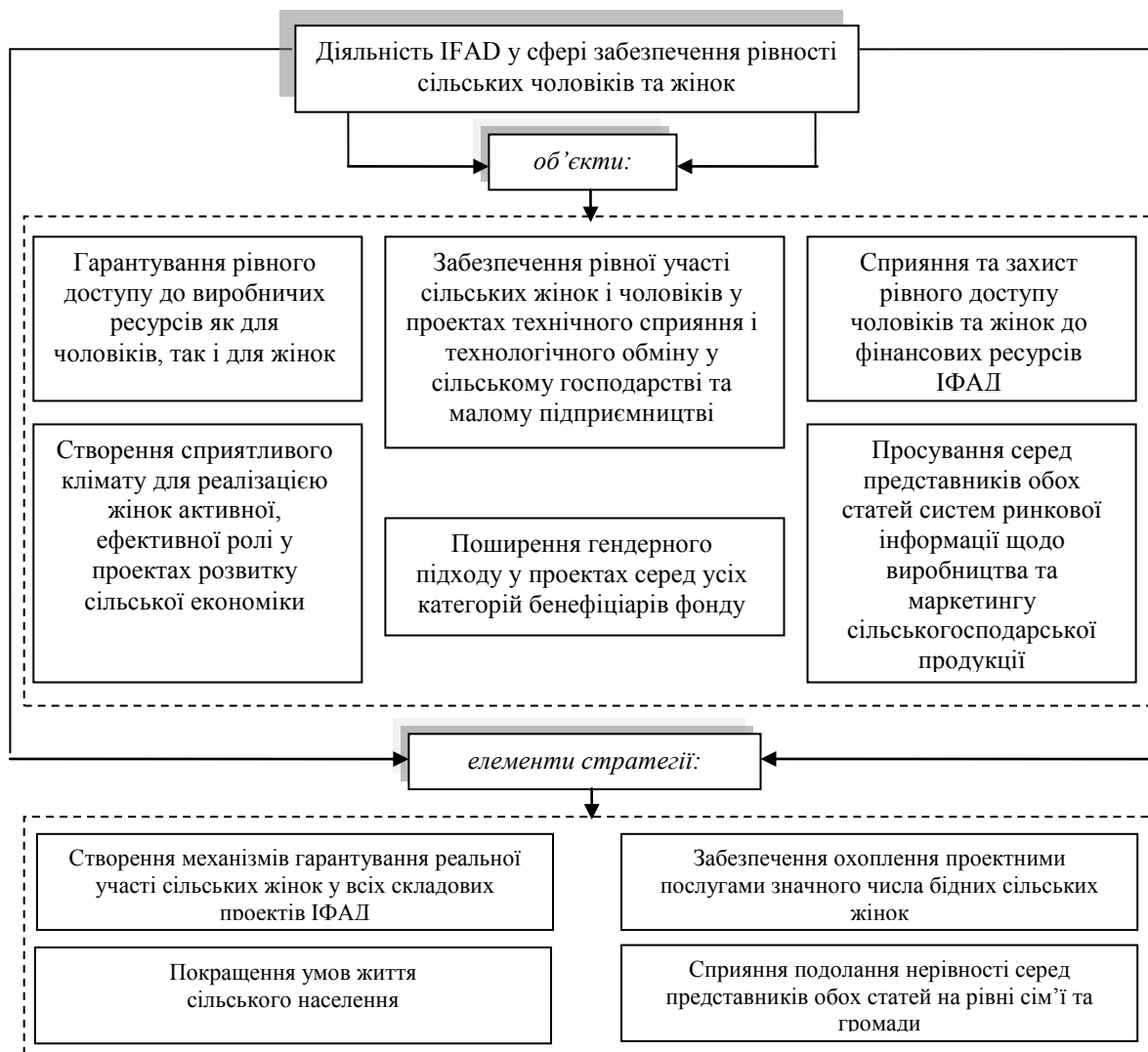

Рис. 1. Елементи стратегії та об'єкти діяльності IFAD з імплементації гендерного підходу у розвиток сільської місцевості країн, що розвиваються

Незважаючи на той факт, що фінансування фонду на 2010-2012 рр. не передбачає виділення коштів на вирішення гендерних проблем в окремий сектор діяльності (рис. 2), кожен з уже існуючих секторів певною мірою сприяє їх подоланню, оскільки спрямований на подолання сільської бідності, головними носіями якої, як уже зазначалося, традиційно виступають жінки [5].

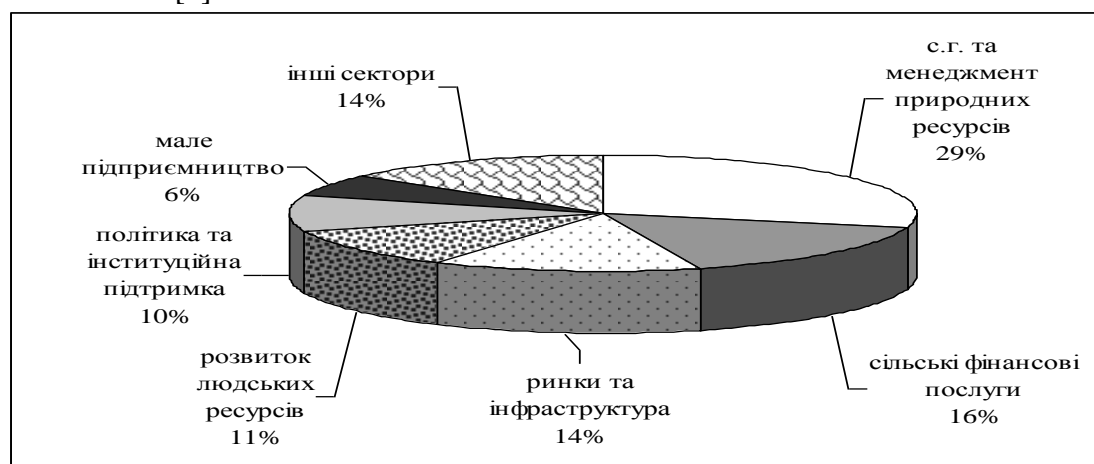

Рис. 2. Фінансове портфоліо IFAD за секторами діяльності у 2011 р., % (побудовано автором за даними [2, с. 63])

Узагальнення аналітичних даних щодо використаних фінансових ресурсів фонду (табл. 1) та результатів реалізації програм і проектів дає підстави стверджувати про регіональну диференціацію не лише обсягів підтримки, а способів її використання.

Таблиця 1

Регіональний розподіл фінансових ресурсів IFAD на реалізацію проектів та програм по боротьбі з сільською бідністю у 2010-2012 рр.

Регіон	Кількість програм та проектів, одиниць	Сума інвестицій IFAD, млн. дол. США
Західна та Центральна Африка	54	826,0
Східна та Південна Африка	52	1145,6
Азія	61	1449,5
Латинська Америка та Кариби	31	461,7
Близький Схід, Південна Африка та Європа	42	698,3
Всього	240	4581,2

Так, в країнах Східної та Південної Африки ключова увага була зосереджена на будівництві інфраструктури та розвитку ринків сільськогосподарської продукції, навчанням щодо ведення сільського господарства та особливостей управління громадою. Поряд з цим, більш ніж 20 тис. чоловіків та жінок прийняли участь у тренінгах по розвитку сільського підприємництва. Країни азіатського регіону стали користувачами програм з удосконалення менеджменту природних ресурсів, розвитку сільського фінансового сервісу.

Головними пріоритетами функціонування фонду в країнах Латинської Америки та на Карибах стали проекти з розвитку ринків та сільської підприємницької діяльності. Традиційною для даного регіону стала акцентуація на гендерних складових імплементації програм: серед користувачів ресурсів IFAD в Болівії жінки склали близько 36 %, на Гаїті – 60%. В країнах Близького Сходу та Північної Африки, Європи поширювався досвід використання технологій використання води та утримання тварин, удосконалення менеджменту природних ресурсів, формування організацій з локального розвитку, членами яких за період 2010-2012 рр. стали 6,5 тис. осіб, з яких 43% – жінки [2].

Таким чином, діяльність Міжнародного фонду розвитку сільського господарства, маючи, виходячи з назви, виражений сільськогосподарський характер, спрямована не лише на розвиток галузі, а й поширюється на подолання цілого ряду проблем сільської місцевості. Головною з таких проблем в країнах, що розвиваються, традиційно є сільська бідність, що породжується дисбалансом можливостей чоловіків та жінок у реалізації власного економічного потенціалу через сформовані суспільні стереотипи, обмеженим гедонізмом способу життя, особливо серед жінок. А отже, задекларована місія фонду щодо подолання бідності і надалі задля своєї реалізації потребуватиме не лише економічно орієнтованих напрямів діяльності, а й соціально значимих.

Вагомим учасником процесу ініціювання та просування ідей гендерної рівності в сільськогосподарському та сільському розвитку у світі, особливо в країнах, що розвиваються, є Сільськогосподарська та продовольча організація Об'єднаних націй (FAO). Реалізація місії цієї організації – створення світу, вільного від голоду і недоїдання, в якому виробництво продовольства та сільське господарство роблять вклад у підвищення рівня життя всіх, особливо найбільш малозабезпечених верств населення, в умовах, що забезпечують сталий економічний, соціальний та екологічний добробут [7], – передбачає, поряд з реалізацією інших стратегічних цілей, забезпечення гендерної рівності в плані доступу до ресурсів, товарів, послуг і процесу прийняття рішень у сільських регіонах. Досягнення цієї цілі покликане нівелювати існуючі недоліки в умовах щодо орієнтації політики, потенціалу, інституційного забезпечення сільського розвитку на вирішення гендерних та соціальних проблем, а також сприяти імплементації гендерного підходу у виконання всіх інших стратегічних цілей [6]. Прагнення щодо практичної реалізації

зазначеної цілі обумовлює необхідність виконання FAO протягом періоду 2008-2013 рр.¹ таких завдань:

- *по-перше*, надання підтримки висуванню гендерних питань на перший план у процесах сільськогосподарського та сільського розвитку в рамках ініціативи “Єдність дій”, виявлення потреб, вихідних позицій для технічної підтримки, а також вплив на формування загальних підходів до гендерних питань в системі ООН;
- *по-друге*, сприяння урядам окремих країн в інтеграції гендерного підходу у політику та програми розвитку завдяки аналізу нерівності у сфері доступу людей до ресурсів, а також питань, що загрожують гендерній справедливості та можливостям отримання необхідних засобів існування в сільській місцевості;
- *по-третє*, розширення підтримки для підготовки персоналу з гендерних питань, а також збір, аналіз та поширення інформації і статистичних даних, розмежованих за статевою ознакою, в процесі формування політики гендерної рівності, виділення спеціальних бюджетних коштів для досягнення встановлених цілей у гендерній площині.

Необхідно відзначити, що викладені концептуальні положення, які характеризують діяльність FAO, на практиці активно доповнюються цілим рядом польових програм та проектів, покликаних вирішувати нагальні проблеми продовольчого забезпечення та боротьби із голодом. Особливо активно така діяльність є в країнах, що розвиваються, де зосереджено близько 75 % всіх голодуючих у світі. На їх реалізацію в даний час використовують бюджет у розмірі біля 1,5 млрд. дол. США. Локальними ініціативами, що відбуваються в рамках понад 2000 програм та проектів, охоплені заходи від контролю хвороб тварин та рослин в різних регіонах та країнах світу до ремонту зерносховищ і рекомендацій в галузі окремих напрямів політики країн [8, с. 8].

Незважаючи на доволі антитетичний характер гендерних та сільськогосподарських завдань, що вирішуються FAO, їх перетин у діяльності цієї організації пояснюється доведеним недовикористанням потенціалу жінок у сільському господарстві. Свідченням цього, зокрема, виступає нижча на 20-30%, порівняно з чоловіками, продуктивність праці жінок-фермерів [8, с. 4], що, в першу чергу, обумовлюється їх обмеженими можливостями у доступі до сільськогосподарських виробничих ресурсів, освіти, технологій та знань [3]. Вирішення цієї проблеми, як зазначалося вище, спроможне забезпечити відчутний вплив не лише на рівень продовольчого забезпечення, а й на добробут суспільства в економічному та духовному розумінні.

Висновки з проведеного дослідження. В сучасному гіперінституційному середовищі, структуру якого формують такі інституції як Сільськогосподарська та продовольча організація Об'єднаних націй і Міжнародний фонд розвитку сільського господарства, просувається необхідність подолання гендерного розриву в аграрному секторі економік країн, що розвиваються, завдяки продуманій сільськогосподарській політиці, яка враховує гендерні відмінності, законодавчому гарантуванню рівності чоловіків та жінок, інвестуванню розвитку їх людського капіталу, забезпеченню доступу жінок до суспільних послуг та технологій. Інакше кажучи, гендер в цьому середовищі позиціонується як соціальна конструкція, недосконалість якої в умовах аграрного сектору економік країн, що розвиваються, підлягає нагальній та кардинальній перебудові завдяки переосмисленню та визнанню вагомості ролі жінок, розширенню їх суспільної та економічної уповноваженості.

Список використаних джерел

1. Agreement Establishing the International Fund for Agricultural Development / Rome, 1976. – 28 р.
2. Annual report 2011 IFAD [Електронний ресурс] / IFAD, Rome. – 2012. – 12 р. – Режим

¹ За матеріалами офіційного сайту FAO: <http://www.fao.org/gender/gender-home/gender-programme/ru/>

- доступу: <http://www.ifad.org/pub/ar/2011/e/index.htm>.
3. Deji O. Gender and rural development: Advanced studies. – Volume 2 / O. Deji // Berlin, 2012. – 396 p.
 4. IFAD's Gender Strengthening Programme in Eastern and Southern Africa / The Eastern and Southern Africa Division. – Rome, 2000. – 27 p.
 5. Priorities and Strategies in Rural Poverty Reduction / [N. Rey de Marulanda, A. Berry, A. de Janvry, E. Sadoulet]: Ed. by D. Alarcon / Inter-American Development Bank. – Washington, 2004. – 316 p.
 6. Гендерная справедливость в сельскохозяйственном и сельском развитии: Краткое руководство по выдвигению гендерных вопросов на передний план в новой стратегической рамочной программе ФАО // Рим, 2009. – 16 с.
 7. Стратегическая рамочная программа на 2010-2019 годы С2009/3 / Рим, 2009. – 39 с.
 8. ФАО в действии 2010–2011 гг. Женщины – ключ к продовольственной безопасности / Рим, 2011. – 24 с.